

Marija Mijatović^{1*}

Zoran Vavan^{2*}

Tamara Gajinov^{3*}

UDC 347.7-057.16(497.113)

Originalan naučni rad

Primljen: 15. 08. 2023.

Prihvaćen: 05. 09. 2023.

ZAŠTITA PRAVA ZAPOSLENIH U STEČAJNOM POSTUPKU PRED PRIVREDNIM SUDOVIMA U APV^{4*}

REZIME: U radu je analizirana praksa privrednih sudova na teritoriji Autonomne Pokrajine Vojvodine sa ciljem razumevanja položaja zaposlenih, kao poverilaca u stečajnom postupku. Takođe, s obzirom na uticaj pandemije virusa COVID-19 na globalne i uže – nacionalne privredne tokove, autori su smatrali da je od značaja izvršiti uvid u broj novih stečajnih predmeta po sudovima za svaku godinu počev od 2016. godine i zaključno sa 2021. godinom, ne bi li ustanovili da li je bilo povećanja broja stečajnih postupaka uzrokovanih pandemijskim dešavanjima. Nadalje, autori su dali kritički osvrt na pozitivnopravnu regulativu Republike Srbije u pogledu opsega prava i potraživanja zaposlenih u stečajnom postupku, pogotovo imajući u vidu standarde koji postoje u ovom pogledu u Evropskoj uniji. Naposletku, autori daju i viđenje perspektive pozitivnog nacionalnog stečajnog prava u delu koji se tiče prava zaposlenih.

^{1*} Docent, Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Bulevar oslobođenja 76, Novi Sad, ORCID: 0000-0001-8160-7397, e-mail: mrksicmarija@gmail.com kontakt: 063 85 95 401.

^{2*} Docent, Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Bulevar oslobođenja 76, Novi Sad, ORCID: 0000-0003-2965-6532, e-mail: zoran.vavan@yahoo.com kontakt: 062 592 008.

^{3*} Docent, Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Bulevar oslobođenja 76, Novi Sad, ORCID: 0000-0003-4265-9244, e-mail: tamara.gajinov@gmail.com kontakt: 064 20 93 965.

^{4*} Rad i prezentovani podaci su rezultat angažovanja na kratkoročnom naučnoistraživačkom projektu pod nazivom „Sudska zaštita prava iz radnog odnosa tokom Kovid pandemije na teritoriji APV – izazovi u procesu pridruživanja Srbije EU“ (broj rešenja: 42-451-2027/2022-01/01).

KLJUČNE REČI: *prava zaposlenih, stečajni postupak, bankrot, reorganizacija, sudska zaštita zaposlenih*

1. Uvodne napomene

Pandemija korona virusa, uvođenje vanrednog stanja, primena restriktivnih epidemioloških mera koje su često podrazumevale i zabranu ili ograničenje kretanja, udruživanja i poslovanja, uz veliku ekonomsku krizu iz korena su promenili način života i rada ljudi (Gajinov, 2022, str. 154). Ovi faktori uticali su na funkcionisanje sveta rada, njegovo delimično preoblikovanje i proces fleksibilizacije (Rajić Čalić, 2020, str. 88–89), ali i na činjenicu da je mnogo zaposlenih, usled ekonomskog kraha poslodavca, ostalo bez posla. Posledično su otvarana pitanja zaštite njihovih prava pred sudovima, ali i efikasnosti takve vrste zaštite, te njenog opsega.

Sudska zaštita prava iz radnog odnosa vrši se primarno, pred osnovnim sudovima, ali i pred privrednim sudovima, kroz ostvarivanje prava zaposlenih, kao poverilaca u stečajnom postupku, koja su u fokusu interesovanja autora ovoga rada. Upravo oblast stečajnog prava jeste ona u kojoj se „ukrštaju“ radno pravo i pravo privrednih društava. Naime, celo IX poglavlje Zakona o radu (pod nazivom *Potraživanja zaposlenih u slučaju stečajnog postupka*) posvećeno je ovom pitanju, dok se Zakonom o stečaju ova materija reguliše u više članova. Svakako da otvaranje stečajnog postupka donosi značajnu neizvesnost za zaposlene i stoga pravni sistemi nastoje da stečajnim zakonodavstvom prošire zaštitu koju pruža radno zakonodavstvo. Prilikom regulisanja zaštite zaposlenih u stečajnom postupku uzeti su u obzir svi razlozi za pružanje privilegovanog položaja zaposlenima, kao ranjivoj grupi poverilaca, te se na taj način Srbija priklonila stavu većine evropskih država koje zaposlenima daju prioritet (Višekruna, Rajić Čalić, 2019, str. 266). S obzirom na to da se prava zaposlenih detaljnije regulišu u Zakonu o stečaju, ovaj propis predstavlja *lex specialis* u odnosu na matični Zakon o radu, koji je u ovom slučaju *lex generalis*.

Stečaj je moguće vršiti kroz bankrot (stečaj u užem smislu) i reorganizaciju. Pod bankrotstvom se podrazumeva namirenje poverilaca iz vrednosti celokupne imovine stečajnog dužnika. Pod reorganizacijom

se podrazumeva namirenje poverilaca, prema usvojenom planu reorganizacije (čl. 1 Zakona o stečaju, dalje: ZOS), ako se time obezbeđuje povoljnije namirenje poverilaca u odnosu na bankrotstvo (čl. 155, ZOS). U slučaju stečaja, radni odnos zaposlenom definitivno prestaje, a u slučaju reorganizacije može a ne mora predstavljati jednu od predviđenih mera (zbog čega se iz ugla zaposlenog smatra poželjnijom opcijom). U našem sistemu, kada nastupi neki od stečajnih razloga (čl. 11 ZOS), u dominantnom broju slučajeva ipak se sprovodi bankrot.

2. Stečaj i pozitivnopravni položaj zaposlenih u Republici Srbiji

U slučaju stečaja, zaposlenom radni odnos ne prestaje automatski (što je predstavljalo istorijski zastupljen način uređenja ovog pitanja), već se stečaj pozitivnopravno reguliše kao razlog za otkaz ugovora o radu koji je stečajni dužnik zaključio sa zaposlenima (čl. 77 ZOS). Kada do toga dođe pravima po osnovu radnog odnosa može se smatrati naplata zarada i drugih primanja. Zakonom je utvrđeno da u prvi isplatni red spadaju neisplaćene neto zarade zaposlenih i bivših zaposlenih u iznosu minimalnih zarada za poslednjih godinu dana pre otvaranja stečajnog postupka sa kamatom od dana dospeća do dana otvaranja stečajnog postupka i neplaćeni doprinosi za penzijsko i invalidsko osiguranje zaposlenih za poslednje dve godine pre otvaranja stečajnog postupka, a čiju osnovicu za obračun čini najniža mesečna osnovica doprinosa, kao i potraživanja po osnovu zaključenih ugovora sa privrednim društvima, čiji su predmet neisplaćene obaveze na ime doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje zaposlenih za poslednje dve godine pre otvaranja stečajnog postupka (čl. 54 ZOS). Ipak, pored ovakvih formulacija (ograničenim u iznosu i vremenskim faktorom nastanka potraživanja) mnogi evropski pravni sistemi uveli su posebne zaštitne sisteme – garantne institucije koje preuzimaju na sebe isplatu potraživanja koja zaposleni ne mogu da namire od poslodavca, a za koja se uzima da predstavljaju minimum koji mora da se pruži za normalan i dostojanstven život (Višekruna, 2016). Tako je i domaćom regulativom implementiran hibridni mehanizam zaštite zaposlenih, jer je, pored privilegovanog namirenja potraživanja u stečajnom postupku, predviđena i zaštita putem namirenja od garantne institucije – Fonda solidarnosti. Ova materija,

koja pak prevazilazi opseg rada, uređena je Zakonom o radu i u teoriji se ističu stavovi da ne postoji dovoljna koordinacija između ovog propisa i Zakona o stečaju (Višekruna & Rajić Čalić, 2019, str. 266).

2.1. Analiza prakse privrednih sudova u APV

Autori rada prikupili su podatke od privrednih sudova u Novom Sadu, Subotici, Zrenjaninu i Sremskoj Mitrovici. Dat je pregled svake od traženih godina (od 2016. do zaključno sa 2021. godinom) odvojeno za postupke bankrota i reorganizacije. Evidentiran je opseg namirenja potraživanja zaposlenih u kategoriji potpunog, delimičnog namirenja i postupaka u kojima potraživanja nisu namirena. Pribavljanje ove kategorije podataka pokazalo se kao izazov, budući da se službena evidencija o stepenu namirenja stečajnih poverilaca kada je postupak sproveden unovčavanjem imovine stečajnog dužnika ne vodi od strane sudova. Nadalje, ukazano je na postupke rešavane usvajanjem plana reorganizacije i prisutnost mere otpuštanja radnika, kao mere plana reorganizacije, te na stepen predviđenog namirenja poverilaca iz redova zaposlenih. Ipak, potrebno je shvatiti navedene podatke kao podatke orijentacione vrednosti.⁵

S obzirom na uticaj pandemije na globalne i nacionalne privredne tokove, autori su pošli od pretpostavke da je za kreiranje koherentnog okvira za analizu prvo potrebno utvrditi da li je od 2020. godine pokretano više stečajnih postupaka nego u godinama pre pandemije. Ipak, na osnovu podataka dobijenih istraživanjem, zaključeno je da pandemijski uslovi nisu doveli do povećanja broja novih stečajnih predmeta. Štaviše, npr. pred Privrednim sudom u Subotici 2020. godine (kao prve „pandemijske“ godine) registrovano je značajno manje novih stečajnih predmeta (ukupno 47) u poređenju sa prethodnom, 2019. godinom, koja je u posmatranom periodu bila u ovom kontekstu i „najbrojnija“ (76 novih predmeta). Slično stanje zabeleženo je i u Privrednom sudu u Sremskoj Mitrovici. Naime, 2018. godine registrovano je 39 novih stečajnih predmeta, a 2020. i 2021. godine po 28, odnosno 30 novih predmeta. U Privrednom sudu u Zrenjaninu najviše novih stečajnih predmeta za-

⁵ Podaci iz privrednih sudova u Novom Sadu, Subotici i Sremskoj Mitrovici obezbeđeni su na relativno ujednačen način, dok su podaci iz Privrednog suda u Zrenjaninu svedeni na one o broju stečajnih postupaka i postupaka reorganizacije.

beleženo je 2016. godine (20), a 2020. i 2021. godine 10, odnosno 16 novih slučajeva. Samo je u Privrednom sudu u Novom Sadu 2020. godine bilo najviše novih stečajnih predmeta u odnosu na ostale godine u posmatranom periodu (162 nova predmeta). Ipak, već sledeće – 2021. godine broj novih stečajnih predmeta bio je manji (126) od sledeće po redu „najmasovnije“ godine po broju novih stečajnih predmeta – 2018. godine kada ih je bilo 145. Sveukupno posmatrano, prema referadi četiri analizirana privredna suda u APV, najviše novih stečajnih predmeta bilo je 2019. godine – 252 predmeta, zatim 2018. godine (248), 2020. godine (247), 2021. godine (227) i najmanje 2017. i 2016. godine (187 i 180 novih stečajnih predmeta). Svakako može se zaključiti da se broj stečajnih predmeta značajno povećao u odnosu na početak posmatranog perioda, ali da zabeležen porast nema veze sa uticajima proisteklim iz pandemijskih okolnosti, već da je „vrhunac“ dostignut u godini pre pandemije (2019. godine). Ovakvi podaci odgovaraju i analizama sprovedenim u, na primer, Švajcarskoj, gde takođe nije došlo do velikog talasa bankrota, od kojeg se strahovalo zbog krize u vezi sa pandemijom COVID-19, a najverovatnije zbog raznih oblika hitne državne finansijske pomoći (Rodriguez, Ulli, 2023, p. 275).

Nadalje, usled otkazivanja ugovora o radu, što za zaposlenog podrazumeva mnoštvo negativnih efekata, od presudnog značaja je Zakonom o stečaju utvrđena mogućnost da zaposleni ostvari naplatu svojih potraživanja, te favorizovanje položaja zaposlenog u odnosu na ostale poverioce stavljanjem istih u prvi isplatni red. Ipak, u mnogo slučajeva, nakon što se iz stečajne mase izvrše prioritete isplate (poput troškova stečajnog postupka), zaposleni ne uspeju da ostvare svoja potraživanja u potpunosti, a nekada čak ni delimično. Upravo najviše prostora u teorijskim radovima sa ovom tematikom zauzimaju ocene date za uspeh u ostvarivanju primarnog cilja Zakona – uspešnog namirenja potraživanja poverilaca, pa tako i zaposlenih (Bilbija, 2012, str. 42). U navedenom smislu, najreprezentativnijim podacima pokazali su se oni iz Privrednog suda u Novom Sadu. Naime, od analiziranih 150 stečajnih predmeta u periodu od 2016. do 2021. godine (uključujući i 2021. godinu) zaposleni su namireni sa 100% utvrđenog potraživanja u 19,33% slučajeva, u 26,67% stečajnih postupaka su delimično namireni, a u čak 54% stečajnih postupaka zaposleni nisu namirili svoja utvrđena potra-

živanja. Nenamirivanje zaposlenih neretko je posledica stanja u kojima je imovina firme manja od troškova postupka ili je neznatne vrednosti u trenutku kada se postupak pokreće bez odlaganja, a nakon kojeg se dužnik briše iz registra privrednih subjekata.

Ovakva statistika obavezuje na društveno savesnije razmišljanje i delovanje. Naime, stečaj se ne događa naglo i potpuno neočekivano. Postoji određena progresija i postupnost nadiranja finansijskih problema koji dovode do bankrota. U periodu krize zaposleni će prvi biti na udaru, jer će, po pravilu, biti uskraćeni za osnovno pravo iz radnog odnosa – pravo na zaradu (Kovačević, 2022, str. 349). Autori smatraju da bi stečajni razlozi morali biti postavljeni strože u odnosu na pozitivnopravnu regulativu, ne bi li se stečajni postupak pokretao u trenutku kada se raspolaže sa više mogućnosti za namirenje poverilaca, odnosno pravovremeno. Na taj način bi se, u većoj meri, ostvarilo osnovno načelo stečajnog postupka – najpovoljnije kolektivno namirenje stečajnih poverilaca ostvarivanjem najveće moguće vrednosti imovine stečajnog dužnika, a samim tim i namirenje zaposlenih u najvećem mogućem obimu. Ovakvo regulatorno delovanje takođe bi bilo u skladu sa zakonodavnom aktivnošću EU i njenih članica na unapređenju oblasti stečajnog prava kako u navratu nakon finansijske krize iz 2008. godine, tako i u aktuelnom periodu nakon krize izazvane pandemijom (Coutinho, Kappeler, Turrini, 2023, p. 17). U tom smislu, posebno se ističu novi instituti uvedeni u stečajno pravo Savezne Republike Nemačke (Đurić, Jovanović, 2023).

Takođe, autori smatraju da bi zaštita zaposlenih u stečajnom postupku morala da se razvija u pravcu uključivanja što šireg, a objektivno ostvarljivog, kruga potraživanja zaposlenih prema stečajnom dužniku. Posledično bi se srpsko zakonodavstvo približilo savremenijim i protekcionistički prema zaposlenima orijentisanim pravnim sistemima država članica Evropske unije. Svakako, prosto preuzimanje EU pravnih obrazaca, u kontekstu recepcije prava, nije ideal kome bespogovorno valja težiti bez studija izvodljivosti i usklađivanja usvojene regulative i onoga što je realnost i primenljivo (Mijatović, 2019, str. 91). Pa ipak, prema nekim teorijskim stavovima (Višekruna, Rajić Čalić, 2019, str. 266), trenutna situacija u pravu Srbije je takva da uspostavljeni režim nije ni u potpunosti u skladu sa standardima konvencija Međunarodne organizacije rada, te je razmatranje promena neophodno. Iako određena po-

traživanja zaposlenih uživaju privilegovan položaj, ograničenja predmetnog karaktera čine ovu zaštitu nezadovoljavajućom i iziskuju izmene. Neophodno je proširiti obim prava zaposlenih, kojima se garantuje privilegovan položaj u stečajnom postupku. U tom smislu, kao polazna tačka, mogle bi da se koriste odredbe Zakona o radu koje određuju koja prava zaposleni mogu da ostvare pred garantnom institucijom.

Naposletku, nakon sprovedenog istraživanja i izazova u pogledu objedinjavanja podataka iz stečajne referade različitih privrednih sudova na teritoriji APV čini se adekvatnim i iznošenje predloga o konstituisanju obaveze vođenja ujednačene službene evidencije o stepenu namirenja stečajnih poverilaca. Takva evidencija bi svakako doprinela boljem razumevanju „kulisa“ i krajnjih posledica, odnosno efikasnosti stečajnog postupka na teritoriji APV, ali i Srbije.

3. Reorganizacija i pozitivnopravni položaj zaposlenih viđeni kroz analizu prakse privrednih sudova u APV

U pogledu postupka reorganizacije, podaci su optimističniji iz ugla položaja zaposlenih nego što je to slučaj kod bankrota. Naravno, osnovna ideja institucije reorganizacije jeste davanje još jedne šanse privrednom društvu koje je pred bankrotom da se usvajanjem efikasnog plana „održati“ na površini, odnosno da ne dođe do prestanka postojanja privrednog društva. Samim tim, iako je mera otpuštanja zakonska opcija (čl. 157 st. 12 ZOS), postoji mogućnost da ne bude predviđena planom reorganizacije, ili da obuhvata relativno mali broj zaposlenih. Plan reorganizacije svakako može predstavljati i važnu izvršnu ispravu ukoliko dođe do postupka prinudnog izvršenja, te je stoga njegov značaj višestruk (Vavan, 2023, str. 4). Upravo u tom smislu povoljnim se pokazuju podaci privrednih sudova sa teritorije APV. Od skromnog ukupnog broja sprovedenih slučajeva reorganizacije (37) u sva četiri anketirana privredna suda u periodu od 2016. do 2021. godine, nijedan usvojen plan reorganizacije nije sadržao meru otpuštanja zaposlenih i svakim je bilo predviđeno puno namirenje njihovih potraživanja.

Ipak, u dominantnom postotku analiziranih slučajeva, usled nastupanja stečajnih razloga i otvaranja stečajnog postupka, isti su bivali okončani bankrotom a ne reorganizacijom. Npr. 2020. godine pred Pri-

vrednim sudom u Subotici bankrotom je okončano 45 stečajnih predmeta a nijedan reorganizacijom. Slično je bilo i pred Privrednim sudom u Zrenjaninu 2020. i 2021. godine. Ukupno je bankrotom okončano 35 stečajnih postupaka a nijedan reorganizacijom. Pred Privrednim sudom u Sremskoj Mitrovici na 60 postupaka bankrota izvršene su svega tri reorganizacije, dok je taj odnos pred Privrednim sudom u Novom Sadu 575 bankrota prema 28 reorganizacija. U Novom Sadu ih je najviše bilo 2016. i 2017. godine (osam i devet), da bi se beležio stabilan pad postupaka reorganizacije od 2018. godine (pet), 2019. godine (tri), a u pandemijskim godinama (2020. i 2021. godine) sprovedena su svega tri postupka reorganizacije. Taj podatak nam govori o neophodnosti podizanja svesti o beneficijama koje po samo privredno društvo, zaposlene, ali i privredu cele države može imati značajnije okretanje ovom konceptu.

4. Zaključak

Položaj zaposlenih u stečajnom postupku regulisan je Zakonom o radu, ali mu se detaljnija zaštita pruža kroz stečajno zakonodavstvo kao ranjivoj grupi poverilaca u stečajnom postupku. Usled toga zaposleni imaju i prioritarno mesto u Zakonom o stečaju uređenim isplatnim redovima. Ipak, opseg potraživanja koja se garantuju pozitivnom regulativom Republike Srbije, prema mišljenju autora, previše je usko postavljen. Naime, rezultati dobijeni istraživanjem obavezuju na implementiranje društveno odgovornije socijalne dimenzije ovog dela stečajnog prava. Iako statistika privrednih sudova u APV pokazuje da pandemija COVID-19 nije uticala na povećanje broja stečajnih predmeta, stepen namirenja zaposlenih, kao poverilaca u stečajnom postupku, uznemiravajuće je nizak, dok su neretki slučajevi u kojima zaposleni nisu čak ni delimično namireni. Stoga autori smatraju da bi se stečajni razlozi morali postaviti na striktniji način ne bi li se ovaj postupak pokretao u ranijoj fazi, odnosno pravovremeno. Takođe, iako proces reorganizacije, kao prema zaposlenom humanija alternativa bankrotu, jeste opcija u stečajnom postupku, istraživanje pokazuje da se nedovoljno koristi. U tom smislu, autori predlažu preduzimanje aktivnijih koraka u procesu podizanja svesti među privrednim subjektima o prednostima koje pruža ovaj institut stečajnog prava.

Literatura

- Bilbija, V. (2012). Radnopravni položaj zaposlenih kod stečajnog dužnika i potraživanje zaposlenih u slučaju stečajnog postupka nad poslodavcem, zakonske odredbe i stvarnost, *Pravo – teorija i praksa*, 4–6, 41–59.
- Coutinho, L., Kappeler, A. & Turrini, A. (2023). Insolvency Frameworks across the EU: Challenges after COVID-19, *European Economy - Discussion Papers* 2015 – 182, Directorate General Economic and Financial Affairs (DG ECFIN), European Commission.
- Đurić, Đ. & Jovanović, V. (2023). Novi instituti u nemačkom stečajnom pravu, *Strani pravni život*, 67(1), 55–74. doi: 10.56461/SPZ_23104KJ.
- Gajinović, T. (2022). Ograničenje prava svojine i njene funkcije u uslovima pandemije Covid- 19, *Civitas*, 2, 154–177.
- Kovačević, T. (2022). Delotvornost domaćeg sistema zaštite potraživanja zaposlenih u slučaju stečaja poslodavca, *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 2, 324–352, <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0017-0933/2022/0017-09332202324K.pdf>
- Mijatović, M. (2019). Izazovi recepcije prava Evropske unije – primer korporativnog prava u Srbiji, *Strani pravni život*, 63, 91–102, <http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0039-2138/2019/0039-21381901091M.pdf>
- Rajić Čalić, J. (2020). Fleksibilizacija radnih odnosa sa posebnim osvrtom na rad sa nepunim radnim vremenom, *Strani pravni život*, 1, 87–97.
- Rodriguez, R. & Ulli, J. (2023). Governmental Measures in Switzerland Against Mass Bankruptcies During the Covid-19 Pandemic. *European Business Organization Law Review*, 24, 267–276. <https://doi.org/10.1007/s40804-023-00280-8>
- Vavan, Z. (2023). Izvršne isprave u postupcima izvršenja odluka iz radnih sporova, *Zbornik radova: Aktuelna pitanja u oblasti procesnog, imovinskog i radnog prava*, ur. Milan Žamac, red. Predrag Trifunović, str. 256–272, Glosarijum, Beograd 2023. ISBN:978-86-6297-050-3.
- Višekruna, A. (2016). Radni odnosi u stečaju, *Godišnjak Fakulteta pravnih nauka*, 6, 194–208, <https://doisrpska.nub.rs/index.php/gfnp/article/view/2558/2463>
- Višekruna, A., Rajić Čalić, J. (2019). Zaposleni kao privilegovani poverioci u stečajnom postupku – istorijskopравни pregled, Vek i po regulisanja stečaja u Srbiji, 253–269, https://www.researchgate.net/publication/346682477_ZAPOSLENI_KAO_PRIVILEGOVANI_POVERIOCI_U_STECAJNOM_POSTUPKU_-istorijskopравни_pogled
- Zakon o radu („Sl. glasnik RS“, br. 24/05, 61/05, 54/09 i 32/13, 75/14, 13/17-Odluka US, 112/17 i 95/18-autentično tumačenje). https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_radu.html
- Zakon o stečaju („Sl. glasnik RS“, br. 104/2009, 99/2011 – dr. zakon, 71/2012 – odluka US, 83/2014, 113/2017, 44/2018 i 95/2018) https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_stecaju.html